

УДК 911.3:32

Писаренко Р.В.<sup>1</sup>, Кулініч М.Т.<sup>2</sup>, Глухова А.С.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 03022, Київ, вул. Ломоносова, 81. [pisarerv@mail.ru](mailto:pisarerv@mail.ru)

<sup>2</sup> Географічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 03187, Київ, пр-т Глушкова, 2. [margo1412@rambler.ru](mailto:margo1412@rambler.ru)

<sup>3</sup> Гімназія №283, 02232, Київ, вул. Данькевича, 13. [zitrus2045@yandex.ru](mailto:zitrus2045@yandex.ru)

## ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВО-КРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглядаються поняття „геополітика” і „геостратегія” в системі військово-країнознавчих досліджень. Визначаючи геополітичні можливості країн світу, можна передбачити їх інтереси і, як наслідок, їхню геостратегію. Дослідження геополітики країн, дозволяє передбачити виникнення і хід можливих військових конфліктів різних масштабів, а також проаналізувати свої переваги чи проблеми в результаті конфліктів.

**Ключові слова:** геополітика, геостратегія, військове країнознавство, наддержави, великі держави.

**Постановка проблеми.** Військове країнознавство сьогодні посідає важливе місце в системі країнознавчих досліджень. Цей напрям, як і будь-який інший напрям в країнознавстві, одним із основних завдань має вивчення політичної карти світу. Адже саме політична карта світу відображає динамічний стан різних форм державних утворень нашої планети в їх еволюції і постійних взаємовідносинах. Для отримання якомога повної і достовірної інформації військово-країнознавство здійснює свої дослідження на стику багатьох наукових напрямів. Одними з таких є геополітика і геостратегія. Вивчення геополітики країн дасть змогу спланувати їх можливу геостратегію і визначити свої привілеї чи проблеми у новоствореній військовій ситуації.

**Метою статті** є дослідження значимості геополітики і геостратегії у військово-країнознавчих дослідженнях.

**Виклад основного матеріалу.** Дослідженням геополітики займалось багато вчених. Внаслідок цього сьогодні існує досить значна кількість визначень поняття «геополітика».

Геополітика – це різновид зовнішньої політики, обумовлений територіальною близькістю партнерів [2:12].

Хаусхофер: «Геополітика є наукою про взаємодію простору і політичних процесів. Вона ґрунтується на широкому фундаменті географії, яка є наукою про полі-

тичні організми в просторі та їхню структуру. Більше того, геополітика постачає нас необхідними інструментами для політичних дій і слугує директивою політичного життя в цілому. Таким чином, геополітика перетворюється в мистецтво формування і спрямування напрямку практичної політики країни» [3:19].

Геополітика — це наука, яка вивчає вплив географічних чинників переважно на зовнішню, а також на внутрішню політику держав. Деякі з учених розглядають держави як живі організми, які борються між собою за місце під сонцем [4:10].

Неформальне проведення геополітичних досліджень можна спостерігати ще з часів Аристотеля. Він давав геополітичну оцінку ролі островів: «Крит за своїм положенням призначений для пануючого впливу на Грецію». Монтеск'є в свій час говорив про клімат як один з факторів, що впливає на формування народів, способу мислення і політичної стратегії. Гердер згадував про культуру, літературу й лінгвістику як фактори, що впливають на об'єднання територій, але не більше того.

Важливий аспект геополітики є в дослідженнях комплексу економічних, політичних, воєнно-стратегічних, ресурсних та інших питань, що грають першорядну роль у збереженні або зміні загальносвітового й регіонального балансу сил.

Історичний нюанс геополітики стосується британської політики. Свій початок

вона бере починаючи з XV століття, коли Англія розгромила іспанську «Непереможну Армаду» і значно потіснила Іспанію як колоніально-морську державу.

У сучасній американській школі дослідження країн, їхньої політики на перший план виходять проблеми війни і миру, регіональної інтеграції, контроль США за озброєнням і роззброюванням, посилення влади штатів у міжнародному співтоваристві та міжнародних організаціях [5:135].

Активними прихильниками геополітики у XX ст. були А. Гітлер, Й. Сталін та багато інших політиків. Тобто видно, що геополітика посідала чільне місце у військово-країнознавчих дослідженнях ще з початку XX століття.

Саме геополітичні проблеми — основна причина війни між Вірменією та Азербайджаном, війни у Грузії, в Югославії і багатьох інших регіонах [6:81].

Природа й природні ресурси, а до них належить і площа території, є важливою умовою розвитку будь-якої держави. Кожна країна повинна мати достатній простір для задоволення своїх внутрішніх потреб, адже в разі їх незадоволення, як видно із світової історії, виникають військові конфлікти. З іншого боку, вплив території — це вплив її природних, соціально-економічних умов і географічного середовища в цілому. Клімат, їжа і навіть географічний краєвид, впливають на природу й психіку людини. Формується певний менталітет. Він обов'язково позначається на внутрішній і зовнішній політиці тієї країни, в якій цей народ переважає.

Якщо країна межує з нестабільними, кризовими державами, це негативно позначається на її соціально-економічному розвитку, внутрішній і зовнішній політиці. На територію цієї країни проникають біженці, злочинці, озброєні формування тощо. Порушуються стабільність і розмірність внутрішнього життя [4:114].

При розв'язанні геополітичних і регіональних проблем зараз все частіше застосовується військова сила, так звані локальні війни (Афганістан, Ірак, Югославія, Чечня, Карабах, Абхазія і т.д.). У майбутньому частота застосування сили зростатиме

через загострення головних суперечностей планети:

- переділ світу — формування пост-вестерністської цивілізації, право за основну роль у якій виборюватимуть Китай і Росія;

- джерела сировини — зважаючи на той факт, що XXI ст. стане рубіжним у використанні невідновлювальних ресурсів, перед планетою постає дуже відповідальне завдання щодо розроблення альтернативних джерел енергії, або опанування ще нерозробленими, більша частина яких перебуває на території Росії. Відтак Росія стає об'єктом зазіхань світової еліти щодо встановлення контролю над природними ресурсами. Демократизація Росії у форматі надання незалежності суб'єктам РФ стане стратегічно помилковим політичним курсом цієї держави і призведе до відокремлення від неї окремих суб'єктів із подальшим встановленням контролю над ними з боку вестерністської цивілізації;

- економічне протистояння — проведення активної міжнародної політики уможлиблюється за наявності ефективно діючої економіки, саме тому протистояння відбуватиметься не лише у війсьній сфері, яка є завершальним етапом.

Звідси зростатимуть вимоги до якості збройних сил: їх навчання, оснащення, управління відповідно до національних інтересів і дійовості алгоритму управління загрозами та небезпеками [7:226].

Тобто видно, що завдяки геополітичним дослідженням у військовому країнознавстві, отримується нова корисна інформація про країни, їх наміри і можливості позиціонування у світі, а звідси уже формується геостратегія.

Геостратегія — це мета держави на міжнародній арені [4:25].

Геостратегія визначає засоби і методи для досягнення геополітичної мети держави або групи держав-союзників - збереженні і збільшенні потужності держави або союзу держав, а в несприятливих умовах кризи - мінімалізації збитку і відновлення первісного докризового стану.

Геостратегія оперує категоріями соціуму, економіки, політики, національної культури, військової міцності та інших

стратегічних елементів не тільки держави-замовника або замовника - союзу держав, але також вивчає і враховує стратегічний потенціал інших держав, підрозділяючи їх у загальному вигляді на потенційних союзників, супротивників або нейтралів, а також завжди враховує стратегічні властивості географічного середовища, в якій геостратегія реалізується. Геостратегія є інструментом національної, а в союзі держав - союзної геополітики. Геостратегія займає підлегле становище по відношенню до політики та геополітики [8:312]. Поняття геостратегії визначається цілком об'єктивною потребою будь-якої держави у виживанні, збереженні і розвитку в умовах потенційно ворожого оточення з боку інших держав, які теж всіляко намагаються відстояти своє "місце під сонцем" [4:27].

Одним з об'єктів вивчення геостратегії є наддержави та великі держави.

Наддержави — держави з колосальною політичною, економічною і військовою (обов'язково включаючи стратегічну ядерну зброю в сучасному світі) перевагою над більшістю інших держав (у тому числі над іншими великими державами та ядерними державами).

У минулі епохи наддержавами були Єгипет і Китай у давнину, імперія Олександра Македонського та Римська імперія в часи античності, Арабський халіфат в середні століття, Британська імперія у нові часи.

Вважається, що в новітній час у другій половині ХХ століття були тільки дві наддержави — США і СРСР, які очолювали найпотужніші військово-політичні блоки НАТО і ОВД відповідно і досягли балансу сил з військово-стратегічним паритетом. Спроби в середині століття нацистської Німеччини (Третій Рейх) і мілітаристської Японії (Велика Азіатська Сфера Сопроцвітання) стати новими наддержавами в ході Другої Світової війни успіхом не увінчалися.

Після розпаду СРСР з кінця ХХ століття у світі залишилася тільки одна визнана наддержава — США. У той же час, попри те, що США зберегли політико-економіко-військову міць і після радянсько-американської холодної війни і розпаду

СРСР, їхній статус як єдиної наддержави часто оспорюється або не вітається багатьма країнами та політиками, які вважають, що на зміну протистоянню і паритетом США і СРСР має прийти не однополярний, а багатополярний світ з більш зростаючими ролями потенційних наддержав та регіональних держав і об'єднань. Великою державою, яка фактично наблизилася до статусу наддержави, став Китай, який, однак, підтримує концепцію багатополярного світу.

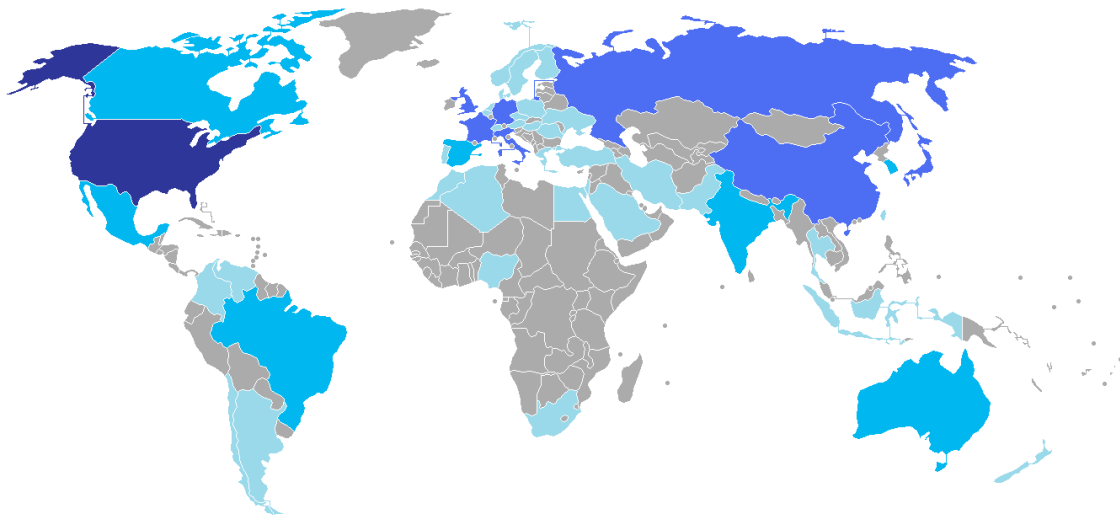
Велика держава - неофіційна назва держави, яка завдяки своєму військово-політичному потенціалу справляє великий вплив на систему міжнародних та міжнародно-правових відносин.

Саме поняття дуже давнє і виникло щоразу, коли в певному регіоні одночасно тривалий час існувало кілька незалежних держав співставної могутності в оточенні менших, слабших та залежних від них. Найдавнішим відомим випадком фактичного використання поняття «велика держава» є «Родючий півмісяць», де в II тисячоліття до нашої ери вперше склалася система дипломатії, в якій провідну роль відігравало кілька найбільших держав, які визнавали окремий статус одне одного та нижчий статус інших.

З часу Віденського конгресу 1815 р. до шістдесятих років Великими державами називались п'ять європейських країн: Великобританія, Франція, Австрія, Пруссія та Росія, вони мали найбільший політичний вплив на життя Європи. Пізніше з 1870 р. до Великих держав доєдналась Італія[1].

Після Другої світової війни Великими державами вважались постійні члени Ради Безпеки ООН: СРСР, США, Великобританія, Франція і Китай[1]. Велике значення почав відігравати «ядерний статус», що забезпечував додатковий вплив у світі.

Статутом ООН на Великі держави покладається головна відповідальність за підтримання миру і загальної безпеки у світі. В наші дні активно обговорюється необхідність реформування Ради Безпеки ООН. Німеччина, Японія, Індія, Бразилія та ПАР розглядаються, як найвірогідніші кандидати в число постійних членів розширеного складу Ради Безпеки ООН.



Держави за впливом на міжнародні відносини, 2009 р.:

Надвеликий
  Великий
  Регіональний
  Локальний

**Висновки.** Геополітика і геостратегія посідають одне з провідних місць у системі військово-країнознавчих досліджень. Адже геополітика як у минулому так і сьогодні визначає стратегічне спрямування держави. Визначаючи геополітичні можливості країн світу, можна, таким чином, передбачити їх інтереси, і як наслідок їхню геостратегію. Прийняття політичних рішень в кожній країні неможливе без ура-

хування геополітичного розшарування зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних пріоритетів держав світу, котрі постають величезними геополітичними полюсами. Тобто займаючись дослідженням геополітики країн, можна спокійно передбачити виникнення і хід можливих військових конфліктів різних масштабів, а також зважити свої переваги чи проблеми в такій ситуації.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Большая советская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия. 1969–1978.
2. Вандам Е.А. Геополитика и геостратегия. – М.: Каучуково поле, 2002. – 272 с.
3. Василенко И.А. Геополитика. – М.: Логос, 2003. – 204 с.
4. Демидов А.И. Основы политологии. – М.: Высшая школа, 1995. – 271 с.
5. Дергачев В.А. Геополитика. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 526 с.
6. Ліпкан В.А. Національна безпека України. - К.: Текст, 2003. – 180 с.
7. Масляк П.О. Країнознавство. – К.: Знання, 2007. – 292 с.
8. Філософія / За ред. І.Ф. Надольного.

R. Pysarenko<sup>1</sup>, M. Kulinich<sup>2</sup>, A. Glukhova<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Military Institute of Kiev National Taras Shevchenko University

<sup>2</sup> Geography Department of Kiev National Taras Shevchenko University

<sup>3</sup> Gymnasium No 283, Kyiv

#### GEOPOLITICAL ASPECTS OF MILITARY-REGIONAL STUDIES RESEARCH

The article deals with geopolitics and geostrategy in the military cross-cultural researches system. Having determined geopolitical capabilities of the world countries we can foresee their interests and, therefore, their geostrategy. The research of countries' geopolitics allows to foresee the appearance and development of possible military conflicts of different scales as well as to estimate their own advantages or problems as a result of conflicts.

**Keywords:** geopolitics, geostrategy, military studies, superpowers, great powers.

Р.В. Писаренко<sup>1</sup>, М.Т. Кулинич<sup>2</sup>, А.С. Глухова<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Военный институт Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

<sup>2</sup> Географический факультет Киевского национального университета имени Т. Шевченко

<sup>3</sup> Гимназия №283, Киев

## **ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЕННО-СТРАНОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

В статье рассматриваются геополитика и геостратегия в системе военно-страноведческих исследований. Определяя геополитические возможности стран мира, можно предвидеть их интересы и, как следствие, их геостратегию. Исследование геополитики стран позволяет предсказать возникновение и развитие возможных военных конфликтов разных масштабов, а также оценить свои преимущества или проблемы в результате конфликтов.

**Ключевые слова:** геополитика, геостратегия, военное страноведение, сверхдержавы, великие державы.